

Forrás: <http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2019/06/somos-robert-kornis-gyula-korai-pedagogiai-targyu-munkai-es-tankonyve-10-02-09/>

Somos Róbert

Kornis Gyula korai pedagógiai tárgyú munkái és tankönyve

Kornis Gyula (1885–1958) filozófusi és politikusi jelentőségén túl a magyar pedagógiai tudományosságnak is meghatározó alakja volt. Mesterei a budapesti egyetemen Medveczky Frigyes, Pauler Ákos és Fináczy Ernő voltak. Később, a II. Filozófiai Tanszék professzori állásán túl a pedagógia jogosított tanára volt 1920-tól 1932-ig, 1931 és 1934 között pedig pedagógiai professzorként is működött. A Magyar Tudományos Akadémia osztályelnöki, elnöki tisztjét is betöltötte, valamint 1926-tól 1938-ig a Magyar Paedagogiai Társaság elnöke volt, akárcsak a Felsőoktatási Egyesületnek és az Országos Középiskolai Tanárvizsgáló Bizottságnak is. 1927 és 1931 között az Országos Közoktatási Tanács ügyvezető alelnöke volt. Politikusként is tevékeny volt, mindenekelőtt a kultúrpolitika és főleg az oktatáspolitikai területén. Szakpolitikusként Klebelsberg Kuno

államtitkára volt 1927-től 1931-ig, a miniszter halálát megelőző évig.

Már pályakezdésekor elkötelezett volt a pedagógia tudománya és gyakorlati alkalmazása iránt. Egyik első recenziója is a pszichológia és pedagógia összefonódását mutatja. „Az első latin könyv” ismertetés, H. W. Atkinson és J. W. E. Pearce *The First Latin Book* 1906-os, harmadik kiadásáról szól.¹ Úgy mondhatnánk, inkább „*Első latinkönyvem*” a megfelelő magyar nyelvű cím, ugyanis egy alapozó latin nyelvkönyvről van szó, és a munka kapcsán felvetődő didaktikai kérdésekről értekezik Kornis. A tankönyvnek azt az erényét emeli ki, hogy különösen törekszik a szemléletességre, amelynek alapvető eszköze a képi megjelenítés, ezzel is a tanuló érdeklődését kívánja mozgósítani. Kornis a latintanítás fő nehézségét éppen abban látja, miképpen kelthető fel a kisgyermek érdeklődése a latin nyelv iránt.² A következő évben, 1908-ban publikált recenziójában is visszautal az érdeklődés felkeltésének fontosságára, amikor Keating nevelépszichológiai munkáját méltatja és bírálja.³ A legkorábbi pedagógiai könyvismertetések angolszász munkákról szólnak, láthatóan Kornis szemléletében a modern megközelítéseknek pozitív értéke van.

Modern és reform-jellegű korai munkásságának jellegzetes darabja, a „*Filozófia a középiskolában*” című, öt közleményből álló írása 1910-ből.⁴ Kornis alaposan ismeri és részletesen elemzi a korabeli legmodernebb német, angolszász és francia pedagógiai szakirodalmat és oktatási gyakorlatot. A magyarországi szakirodalomból Pauler Ákos és Fináczy Ernő tanulmányait tekinti példamutatónak. Fő céljául itt is a középiskolások filozófia iránti érdeklődésének felkeltését jelöli meg, és nem valamiféle lezárt tananyag átadását. Didaktikai szempontból az anyagnak természetesen filozófiai és pedagógiai lezárttsággal, tantervvel is kell rendelkeznie, és ehhez a reformhoz kíván hozzájárulni Kornis. A

Somos Róbert: Kornis Gyula korai pedagógiai tárgyú munkái és tankönyve

filozófiatanítás kapcsán az oktatási rendszeren belül két lehetséges csatornát különböztet meg: a szaktudományok oktatásán keresztül a filozófiai szempontból fontos fogalmak módszeres értelmezését⁵ és az önálló propedeutikus filozófiai tantárgy oktatását. Szoros kapcsolatukat a filozófia tárgyának meghatározása biztosítja, amely így hangzik: „A *filozófia az egyes tudományok alapelveinek és eredményeinek egységes, ellentmondás nélküli világ- és életnézettel való összefoglalása, röviden: egységes felfogás a világról (tényekről) és az emberről (értékekről).*”⁶

A definíció szerint a filozófia argumentált világnézet, amelynek módszerei megegyeznek a tudományokéval, és az oktatás területén a szintetikus látásmód elsajátíttatását tűzi ki célul. A szaktudományokon belül a matematika és a természettudományi tantárgyak a tudományos módszer iránti fogékonyságot alakíthatják ki, beleértve a formális logikát, míg a humanisztikus tárgyak (irodalom, nyelvek, történelem) egyfelől a szellemtudományok megközelítését tudatosítják,⁷ másfelől pedig az etika és esztétika révén a világnézet értékelméleti alapjait világitják meg.

Véleménye szerint a természettudományi tárgyak a következő, filozófiailag lényeges törzsfogalmakba nyújtanak betekintést: osztályozás, fejlődés, törvény, módszer (indukció, dedukció, hipotézis, axiomatikus módszer). A természettudományos oktatás során Kornis az iskolai kísérletnek tulajdonít döntő szerepet: a kísérlet szemléletes és képes felkelteni az érdeklődést. A matematikát – kantianus módon – nem természettudományként, ugyanakkor tér- és időszemléletet előfeltételező tisztán deduktív módszert alkalmazó tudományként értelmezi.⁸ A törvényfogalom kapcsán hangsúlyozza a természeti törvény és normatív törvény különbözőségét.

A humán tantárgyak közül a történelem foglalkozik leginkább a társadalmi törvényszerűségek vizsgálatával. Kornis a fejlődés, történelmi haladás fogalmát állítja előtérbe, kiemeli a munkálkodó tevékenység jelentőségét, ami alapját képezi a társadalom számára értékes, a haladás jegyében álló optimista világnézet kifejlődésének.⁹ Szerinte a fejlődéstörténeti alaposított történelemoktatás szervesen kapcsolódik az aktuális társadalmi kérdések vizsgálatához, amelynek során fel lehet és kell használni a szociológiát is. A történelemformáló faktorok közül mind az anyagi, mind a szellemi tényezőket figyelembe kívánja venni – ezzel összhangban a történelmi materializmust is bírálja – és a szociológiai összefüggések alapján a békés haladás reményét állítja szembe az osztályharccal. Erősen hangsúlyozza a természettudományi és szellemi törvényszerűségek egymástól alapvetően különböző voltát, és a korszak naturalizmusa, szcientizmusa, a kizárólagos jellegű természettudományos világfelfogás ellenében a szellemtudományok önállóságát és jelentőségét emeli ki.

A filozófiai propedeutika gimnáziumi, illetve lyceumi oktatása terén – már ahol volt ilyen, mint Ausztria-Magyarországon, Franciaországban, Olaszországban, Spanyolországban, Görögországban és Svédországban – hagyományosan két tantárgynak, a pszichológiának és a logikának volt szerepe. Sorrendjüket tárgyalva Kornis azt az álláspontot fogadja el, hogy a pszichológiával kell kezdeni. Az érdeklődés felkeltését a pszichológia embertudomány jellege, a lelki élmények személyes jellege biztosítja, így – véleménye szerint – támaszkodhatunk a tanulók saját tapasztalataira. Kornis természetesen tudatában van az introspekció korlátaival. Mint mondja, „*egyszerre megfigyelőnek és megfigyeltnek is lennünk lehetetlen.*”¹⁰ Az introspektív herbartianus pszichológia-felfogással szemben a kísérlet fontosságát emeli ki, és láthatóan Alois Höfler tankönyveit tartja a legtöbbre. Höfler, az osztrák filozófiai hagyomány reprezentatív figurája volt, aki disszertációját Alexius Meinonghoz írta Grazban, majd Bécsben szoroson együttműködött Franz Brentanóval, és Bernard Bolzano legfontosabb műveit is ő adta ki, fő munkáit pedig a

Somos Róbert: Kornis Gyula korai pedagógiai tárgyú munkái és tankönyve

filozófiai propedeutikáról, annak didaktikai kérdéseiről írta, azaz a filozófiai propedeutikát alkotó logikai és pszichológiai témakörökkel foglalkozott.¹¹ A filozófiai propedeutika terén – különösen annak pszichológiai részében – világszinten is a legmagasabb szintet képviseli Höfler, így Kornis is a legmodernebb törekvéseket adaptálta tankönyvében.

Amíg a pszichológiában a kísérleti lélektannal egészíti ki a hagyományos introspekciót, addig a logikának főleg tudományelméleti aspektusát emeli ki. Jóllehet hangsúlyozza azt, hogy a logikai törvények normatív jellegűek, és a logika nem vezethető vissza a pszichológiára, ám az oktatásban mégis a logika gondolkodástani aspektusát szükséges előtérbe helyezni. Kornis szerint az ismeretelmélet tárgyalása nem kivitelezhető a logika keretein belül a középiskolában, a metafizikai és filozófiatörténeti kérdések tárgyalására sincs mód, az etika¹² és esztétika¹³ azonban kiemelt jelentőséggel bír, és szorosan kapcsolható a pszichológiai tanulmányokhoz. Amikor az etikai eszményekről szól: humanizmus, kultúra, becsület, jog, mintha csak Pauler Ákos elgondolásait idézné fel, aki *Az ethikai megismerés elmélete* című munkájában pontosan ezeket az eszményeket fogalmazta meg.¹⁴ A Pauler-féle munkától abban tér el Kornis, hogy amíg mestere erőteljesen hangsúlyozza az etika autonóm filozófiai küldetését a valláserkölcsei megközelítéssel szemben – és ezzel kivívja számos egyházi kötődésű kritikusa rosszallását –, addig Kornisnál nem fordulnak elő a valláserkölcsei dogmatizmust bíráló mondatok. Ettől függetlenül a húszas évek előtt született Kornis-munkákban semmilyen utalást sem találunk szerzőjük vallási vagy katolikus elkötelezettségére vonatkozóan. Kornis Gyula a tiszta tudományosság és a tudományos filozófia pozícióját képviseli első publikációitól kezdve.

Összességében a tanulmány háttérében álló filozófiai álláspont a század elején előtérbe kerülő „újidealizmus” fogalmához kapcsolható, amely egy sajátos kombinációja a kanti filozófia szubjektív kiindulópontját leküzdeni kívánó neokantiánus ismeretelméletnek és értékelméletnek, az osztrák bölcséleti hagyomány eredendően Kantot objektivistá álláspontból bíráló felfogásának, és az idealista pozitívizmusnak. Kornis tanárai a budapesti egyetemen ennek az újidealizmusnak valamelyik változatát képviselték, de különösen Pauler Ákos filozófiai habitusa volt ekkor vonzó Kornis számára. Ehhez a vonzalomhoz az is hozzájárult, hogy Pauler maga is foglalkozott mind pszichológiai, mind pedagógiai kérdésekkel. Kornis egyetértően hivatkozik is „*A világnézet tanítása*” című pauleri tanulmányra,¹⁵ ugyanakkor láthatóan mégsem azonosítható a két dolgozat lényegi mondandója. Paulernél általában véve van csak szó a tanulóról, nincs konkrétizálva az, milyen korcsoport számára milyen tantervi keretek között és milyen didaktikai módszerekkel óhajtaná megvalósítani a világnézet nevelés programját. Így javaslatai jórészt bizonyos erkölcsi elvek megismertetését célozzák. Ezzel szemben Kornisnál valódi részletes, kézzelfogható programról beszélhetünk, azaz egy ténylegesen működtethető, világos koncepcióval bíró, tagolt alkalmazott filozófiai tervezetről.

1911-ben a 26 éves Kornis Gyula tankönyvet ír: *A pszichológia és a logika elemei középiskolások számára*. Ugyanebben az évben *Elemi pszichológiai kísérletek* címmel jelenteti meg szintén a Franklin Könyvkiadónál a tankönyvhöz készített segédanyagot. *A pszichológia és a logika elemei középiskolások számára* előszavában jelzi, hogy a munka elkészítését vezérlő elveket a „*Filozófia a középiskolában*” című tanulmányában fejtette ki, és hogy az *Elemi pszichológiai kísérletek* a tankönyv első részében foglaltakhoz kapcsolódó tanári munkafüzetként kezelendő.¹⁶ Leszögezi, hogy didaktikus megfontolásból bizonyos filozófiai kérdéseket kénytelen volt leegyszerűsíteni, és köszönetet mond Szűcs Lajos gimnáziumi tanár úrnak, amiért „... becses megjegyzéseivel támogatni szives volt.”¹⁷

A tankönyv szerkesztése kiváló, nyelvezete világos és közérthető, didaktikai elveit tekintve realiztikus. *A pszichológia és a logika elemei középiskolások számára* olyan

Somos Róbert: Kornis Gyula korai pedagógiai tárgyú munkái és tankönyve

munka, amit mintha csak egy hosszú évtizedek oktatási tapasztalatával rendelkező szakember írt volna meg. A könyv sikerét a későbbi számos kiadás is bizonyítja.

Tankönyvében Kornis a filozófia tudomány-karakterét és szintetikus jellegét hangsúlyozza, ennek megfelelően a filozófia alapvető részének az ismeretelméletet tartja: „*A filozófia egyetemes tudomány, amely az ismerés természetének vizsgálata alapján az egyes tudományok eredményeit s az emberi értékeket ellentmondás nélküli rendszerbe egyesíteni törekszik.*”¹⁸ Az alapvető részre, az ismeretelméletre két bölcséleti diszciplína épül, a létező világ természetét vizsgáló ontológia és az értékeket kutató axiológia.

Lényegében az az elgondolás, hogy a középiskolai filozófiai propedeutika mint önálló tantárgy pszichológia és logika részekre oszlik, azt jelenti, hogy a filozófiai kultúra ismeretelméleti alapozását itt lehet elvégezni. Ennek az – ekkor már több évtizede meggyökeresedett – felfogásnak a pozitív jellege a filozófia autonómiájának érvényre juttatásában jelölhető meg. Az ismeretelméleti kérdéskör és a tudományos karakter – részben didaktikai okokból történő – előtérbe állítása egyben a spekulatív metafizika és a vallási, felekezeti eszmekörből levezetett etika háttérbe kerülését is jelenti. A huszadik század elején mind az egyetemi, mind a középiskolai oktatásban modern jellegű volt a filozófia oktatása Magyarországon.

A munka jellegéből adódóan Kornis az egyszerűbb pszichológiai és logikai tényeket állítja előtérbe. Ez a kísérleti pszichológia prioritását jelenti, amelyet a független, az *Elemi pszichológiai kísérletek* még inkább kiemel. Kornis szerint a pszichológia alapvető módszere az introspekció, a belső, közvetlenül adott mentális képek és folyamatok megfigyelése, és a kísérlet is alapvetően egy külső szakértő vezérelte optimális körülmények között történő introspekció, illetve retrospekció. Bár fölhívja a figyelmet arra, hogy az önmegfigyelés nem minden esetben alkalmazható módszer, a hangsúlyt arra helyezi, hogy a lelki élmény privát jellege kizárja annak lehetőségét, hogy a természettudományos megfigyelés és kísérlet metodikáját alkalmazzuk.

A tankönyv szerkezete és a műben tárgyalt tematika a következőképpen néz ki: A filozófia fogalmával kapcsolatos – a korábbiakban jellemzett – bevezető megjegyzések után az első részben a pszichológiát, mindenekelőtt az egyén lelki életével kapcsolatos kérdéseket tárgyalja Kornis. A tárgy és feladatára, a módszerekre, a testi és lelki jelenségek viszonyára, illetve a lelki jelenségek osztályozására vonatkozó általános bevezető után két nagyobb egység keretei között tárgyalja a pszichológiát; az első a gondolkodás pszichológiája, a második pedig az érzelem pszichológiája. A gondolkodás pszichológiájának három témaköre: 1. érzet és szemlélet – Kornis szóhasználatában az elemi pontszerű egyes érzékszervi érzetadattal, azaz az érzettel a „szemlélet” áll szemben mint egységes, holisztikus jelenidejű tárgyérzékelés; 2. képzet (reprodukált szemléleti tartalom); 3. gondolkodás. Ezek közül az utolsó – az absztrakt képzeteket, a nyelvet és a gondolkodást mint akarati tevékenységet tárgyaló rész a legrövidebb. A pszichológiáról szóló részt független zárja le, amelynek témái az alvás, az álom, a hipnotikus állapotok, pszichopatológia és tömegpszichológiai jelenségek.

Terjedelmét tekintve a pszichológiával megegyező logikáról szóló rész először a gondolkodás elemi formáival foglalkozik, majd a gondolkodás módszeres formáit vizsgálja. Az előbbi tematikailag a fogalom, az ítélet és következtetés kérdéseit öleli fel, míg az utóbbi a kutató, illetve a rendszeres jellegű gondolkodás sajátosságait elemzi.

Érdemes szót ejteni a tankönyv fogadtatásáról. A *Magyar Paedagógia* folyóiratba Pauler Ákos ír alapvetően pozitív, tárgyilagos kritikát a munkáról. Ezzel szemben Strommer Viktorin a *Katholikus Szemlé*ben – amellet, hogy elismeri Kornis szakmai kompetenciáját – alapvetően elutasító bírálatot ad közre. Tisztában van azzal, hogy a szerző katolikus pap, ezért

különösen hiányolja a keresztény álláspontot a munkából. Úgy véli, Kornis egyszerűen Pauer Imrét és Wilhelm Wundtot követi, nem ismeri a keresztény filozófiai álláspontot, a metafizikai lélektant teljesen mellőzi. Strommer szerint a lényegi filozófiai kérdésekről Kornis szót sem ejt, és az akaratszabadság problémájának pusztán pszichológiai vetületét érinti.¹⁹ Velünk született eszméket tulajdonít Kornisnak, és felosztásait kárhóztatja, lényegében érvelés nélkül. Jellemző kritikus felfogására a következő mondat: „*Nem tudunk itt elfojtani egy megjegyzést: kár volt a szerzőnek annak rendje és módja szerint egyházi cenzurának alá nem vetni, akkor ilyen hiba bizonyára nem volna benne, mert aligha akadtt volna cenzor, aki ilyen felfogás mellett az imprimatur megadását javasolta volna.*”²⁰ Ez a vagdalkozó kritika olyannyira élesre sikerült, hogy Kornis kénytelen volt egy választ publikálni a *Katholikus Szemlében*.

Kornis könyvének fogadtatása katolikus részről kísértetiesen hasonlít Pauler Ákosnak Az *ethikai megismerés természetéről* 1907-ben megjelentetett munkája utóéletére. A filozófus munkájának bírálatában a katolikus teológus, Schütz Antal ugyan elismerte azt, hogy Paulernek sikerül Kanthoz képest előre lépnie, amennyiben nem üres formális elvet állít fel, mindazonáltal figyelmét a számára vallásellenesnek tűnő tendenciák kötötték le. Mint mondja: a keresztény erkölcsstan általában „... több helyen tűnik föl ferde, sőt egészen hibás megvilágításban... Íme a 'Laienmoral', a polgári házasság az erkölcsstanban, a szociáldemokrácia egyik követelése a tudomány nevében, főiskolai tanár ajkáról.”²¹ Jehlicska Ferenc a *Hittudományi Folyóirat* 1909-es évfolyamában értetlenségről és rossz apologetikáról árulkodó recenziót közöl Pauler munkájáról. Szerinte a szerző csak rontott a kanti etikán.

Pauler Ákos ugyanúgy a valláserkölcstől független filozófiai etikának fontosságát hangsúlyozta, mint ahogyan Kornis is a konkrét világnézeti kérdésektől függetlenül tudományos propedeutikát írt. Strommer Viktorin már a pszichológia terén is a hagyományos katolikus iskolafilozófiát kéri számon, amellyel szemben Kornis joggal hivatkozik a keresztény bölcsélet legújabb irányzataira és képviselőire, Alois Schmied, Joseph Geysler és Désiré Joseph Mercier műveire, akik ismeretelméletileg próbálják megalapozni az ontológiát.²² Kornis nem beszél arról *expressis verbis*, hogy *A pszichológia és a logika elemei középiskolások számára* és az *Elemi pszichológiai kísérletek* tisztán tudományos igényt megfogalmazó filozófiai propedeutikát képviselnek, ám ez az olvasó számára teljesen egyértelmű. Ennek megfelelően föl kell tenni azt a kérdést, milyen értelemben is nevezhető Kornis Gyula „katolikus” gondolkodónak. A keresztény szellemi háttér nyilvánvalóan jelen van gondolkodásában, ám ennek nem ad hangot. Hit és tudás kérdését vagy egyéb, vallási szempontból releváns téma tárgyalását hiába is keresnénk tudományos munkáiban. Világnézeti tartalmi problémákról Kornis egyáltalán nem ejt szót munkássága korai szakaszában. Ennek megfelelően a Kornis kapcsán gyakran hangoztatott „katolikus” jelző legfeljebb a két világháború közötti időszak kapcsán értelmezhető.

JEGYZETEK

¹ ATKINSON, Harold W. – PEARCE, J. W. E. (1906): *The First Latin Book*. J. M. Dent et co. London

² KORNIS Gyula (1907): Az első latin könyv. *Magyar Paedagogia*, 16. évf. 299-304.

³ KORNIS Gyula: (1908): Keatinge, M. W.: Suggestion in education. *Magyar Paedagogia*, 17. évf. 607-611, különösen 608.

⁴ KORNIS Gyula (1910): Filozófia a középiskolában I-V. *Magyar Paedagogia*, 19. évf. (5 közlemény), 1-18, 84-90, 155-162, 209-228, 283-286.

⁵ „A filozófiai szellemű oktatásnak legfőbb célja a tanulóban annak a szükségérzésnek és törekvésnek kifejlesztése, hogy az egyes ismeretek halmazában mindig összefüggést, vezető szempontot keressen, vagy

pillantson meg. Az egyes tárgyak a tények kellő tisztelete mellett az összefüggésekre, az anyagból kiemelkedő általánosabb fogalmakra is szentelhetnek időt.” KORNIS Gyula (1910): Filozófia a középiskolában I. *Magyar Paedagogia*, 19. évf. 5. (Kiemelés az eredeti szövegben.)

⁶ Uo. 1.

⁷ Ennek megfelelően Kornis a politikatörténet túlsúlyát meg kívánja szüntetni az oktatásban, és a kultúrtörténetnek óhajt nagyobb teret biztosítani (ld. mű 18.). A modernitás jellegzetességének tartja a társadalmi összefüggések előtérbe kerülését az individuálissal szemben, ami azt jelenti, a történelem tanításában is inkább a komplex társadalmi jelenségekre, a történelmi haladás összefüggéseire kell összpontosítani, semmint az individuális jellegű uralkodói egyéniségekre és hadi eseményekre: KORNIS Gyula (1910): Filozófia a középiskolában II. *Magyar Paedagogia*, 19. évf. 84.

⁸ Kornis véleménye szerint a matematika oktatása világossá teszi, hogy a megismerésnek a priori elvei vannak, s hogy ezek közösek az emberi elmékben. A kanti felfogás szubjektív jellegét óhajtja kiküszöbölni ezzel, és Platónhoz kapcsolja az emberi megismerő struktúrák azonosságának gondolatát. Utal is „Az ismerés a priori elemei Platónnál” című tanulmányának arra a részére, amelyben a *Menón*-beli matematikában járatlan rabszolgafiú megoldja a területduplázás feladatát. Ez a Kornis-féle értelmezés azonban nyilvánvalóan hibás, mert a *Menón* nem bizonyítja be szigorúan azt, hogy az elme „magamagából veszi a tudást” (KORNIS Gyula /1908): Az ismerés a priori elemei Platónnál. Ötödik közlemény. *Athenaeum*, 17. évf. 2. sz. 177.). Egyfelől Platónnál nem, mert a *Menón* szerint az elme visszaemlékezik valami tőle független, korábban megtanult dologra, másfelől a *Menóntól* függetlenül sem, hiszen nyilvánvaló, hogy Szókratész a kérdéseivel igenis tanítja a rabszolgafiút. Megjegyzendő, hogy Kornis részéről feltételezhetően elírás, hogy itt a Pitagorasz-tétel megtanításáról van szó. Előfordulhat az is, hogy a két különböző dolog – a Pitagorasz-tétel és a négyzetátaló irracionálisának tétele – azonosítása későantik hagyományból, talán Jamblikhosz Püthagorasz-élettrajzából jut el Kornishoz.

⁹ KORNIS (1910) II. 84.

¹⁰ KORNIS (1910) IV. 212.

¹¹ Ide kapcsolódó fontosabb munkái: HÖFLER, Alois (1890): *Philosophische Propädeutik*. Temsky, Wien/Prag – Freytag, Leipzig, Meinong közreműködésével; HÖFLER, Alois (1890): *Grundlehren der Logik*. Temsky, Wien/Prag. 1890. (Kornis az 1907-es negyedik kiadásra hivatkozik: KORNIS /1910/ IV. 212.); HÖFLER, Alois (1897): *Psychologie*. Temsky, Wien/Prag. *Grundlehren der Psychologie. Lehrtext und Übungen für den Unterricht an Gymnasien*. Temsky, Wien/Prag – Freytag, Leipzig. (Kornis az 1908-as negyedik kiadásra hivatkozik: KORNIS /1910/ IV. 212.); Witasekkel együtt: HÖFLER, Alois – WITASEK, Stephan (1900): *Psychologische Schulversuche mit Angabe der Apparate*. Leipzig. (Kornis az 1903-as második kiadásra hivatkozik: KORNIS /1910/ IV. 212.)

¹² Az etika normatív jellegét hangsúlyozza, és – hasonlóan egyéb tárgyak megközelítéséhez – az egoisztikus és altruisztikus szélső álláspontjai között egy arany középutat keres a szociális etika nevében (KORNIS /1910/ IV. 224.).

¹³ Az esztétika oktatásáról már korábban is írt: KORNIS Gyula (1909): Esztétikai nevelés a középiskolában. *Magyar Középiskola*, 2. évf. (2 közlemény), 226-235, 292-305. A hagyományos humanisztikus elitkultúra retorikai és esztétikai jellegét üdvözlendőnek tartja az egyoldalú természettudományos szemlélet hegemonisztikus törekvéseivel szemben. Ezen a ponton is azt látjuk, Kornis például a pszichológia terén a modern experimentális lélektan híve, a társadalomtudományok terén a modern szociológiát üdvözli, ugyanakkor a tradicionális humaniorák megőrzésén fáradozik; tehát egy olyan közbülső pozíciót foglal el, amely adaptálni óhajtja az eltérő megközelítések pozitívumait. Ez a habitus Kornis személyiségének jellemzője egész életében.

¹⁴ KORNIS (1910) IV. 224. Pauler szerint a legfőbb jó az igazi erkölcsiség, amely nem azonos sem az intellektualizmus, sem a hedonizmus, utilitarianizmus, eudaimonizmus *telosz*-fogalmával, hiszen ezek mindegyike szembekerülhet az abszolút etikai értékekkel. Az igazi erkölcsiségből fakadó eszmények a következők: a szeretetnek a humanizmus, az erőnek a kultúra, a tiszteletnek a becsület és a jog felel meg. Az eszményekből fakadó normák pedig a következők: 1. Szeretnünk kell mindazt, ami valóban szeretetre méltó. 2. Minden erőnkkel törekednünk kell az abszolút értékek megvalósításán. 3. Tisztelnünk kell az embert úgy önmagában, mint másokban, nemcsak személyében, hanem igazságos igényeiben is. PAULER Ákos (1907): *Az etikai megismerés elmélete*. Franklin, Budapest, 169.

¹⁵ PAULER Ákos (1909): A világnézet tanítása I-II. *Magyar Paedagogia*, 18. évf. 201-213, 272-278.

¹⁶ Pléh Csaba szerint ez „az első magyar laboratóriumi kézikönyv a kísérleti pszichológia módszereiről.” PLÉH Csaba (1992): *Pszichológiatörténet*, 2. kiad. Gondolat, Budapest, 126. Mivel Pléh nem említi, hogy ez a munka *A pszichológia és a logika elemei középiskolások számára* segédanyaga, a „laboratóriumi kézikönyv” megfogalmazás némileg megtévesztő, hiszen a korban a laboratóriumok egyetemeken és tanárképző intézetekben működtek. Kornis éppen azt hangsúlyozza, hogy a kísérletekhez szükséges tárgyi eszközök a középiskolai fizika szertárakban jórészt már megtalálhatók, így nem kell arra gondolni, hogy a drága berendezéseket nem lehet megvenni. Kornis ekként fogalmaz előszava végén: „Az itt összegyűjtött s tőlem kipróbált kísérletek a szó szoros értelmében elemi kísérletek, melyeket talán néha a kísérlet szó tudományos íze meg sem illet. Nem is lépnek fel nagyobb igényvel, mint pusztán bevezető, a lelki élet konkrét tényei iránt erősebb érdeklődést keltő gyakorlatok. Céljuk nem a mai pszichológia kísérleti eredményeinek rendszeres összeállítása, hanem csak indítás a lelki élettel való tüzesebb foglalkozásra: Not psychology, but to psychology.” A középiskolába szánt tankönyv és a segédanyag összetartozását Pauler Ákos is kiemeli A *pszichológia és a logika elemei középiskolások számára* című munkáról írt recenziójában: PAULER Ákos (1911): Dr. Kornis Gyula: A pszichológia és logika elemei. *Magyar Paedagogia*, 20. évf. 1. sz. 41. Pléh másutt a

Somos Róbert: Kornis Gyula korai pedagógiai tárgyú munkái és tankönyve

segédanyagot tartalmazó kézikönyvet összekeveri *A pszichológia és a logika elemei középiskolások számára* című tankönyvvel: „Középiskolásoknak írt tankönyve 1911-ben már címében is elárulja felfogását: *Elemi pszichológiai kísérletek*.” PLÉH Csaba (2015): A naiv emberismeret és a pszichológia helye a közoktatásban. *Iskolakultúra*, 25. évf. 7-8. sz. 74.

¹⁷ KORNIS Gyula (1926): *A pszichológia és a logika elemei középiskolások számára*, 7. kiad. Franklin Társulat, Budapest (Előszó a hetedik kiadáshoz)

¹⁸ Uo. VIII.

¹⁹ STROMMER Viktorin (1911): Kornis Gyula: A pszichológia és logika elemei. Elemi pszichológiai kísérletek. *Katholikus Szemle*, 25. évf. 3. sz. 316-319. Strommer Viktorin (1875-1948) teológiai doktor, bencés rendi tanár, egy *Egyháztörténelem* című középiskolai tankönyv társszerzője, folyóirat-szerkesztő (*Pannonhalmi Szemle*), aki – szoros értelemben véve – tudományos munkásságot nem fejtett ki.

²⁰ STROMMER (1911) 318.

²¹ SCHÜTZ Antal (1908): Pauler Ákos: Az etikai megismerés természete. *Katholikus Szemle*, 7. sz. 837.

²² KORNIS Gyula (1911): Válasz A pszichológia és a logika elemei c. könyv bírálatára. *Katholikus Szemle*, 4. sz. 434.